

Омельян ПРИЦАК

КОЛИ І ДЕ ХРЕСТИЛАСЯ ОЛЬГА? *

Питання про те, коли і де руська княгиня Ольга прийняла християнство, вже давно ставить дослідників у безвихідь. Свого часу четверо вчених — французький, британський, російський та американський — зробили спробу точно відповісти на нього. Успіху вони не досягли: їхні висновки заперечували один одного¹. Трудність цієї проблеми полягає у тому, що джерела, які стосуються її, містять двозначні та суперечливі твердження.

* В основу статті покладено доповідь О. Прицака, прочитану 3 листопада 1985 р. на 12 сесії «Християнізація Русі» III Всесвітнього конгресу славістичних та східноєвропейських досліджень у Вашингтоні. Сесію спонсорувало Наукове Товариство ім. Шевченка. Перекладено за виданням: Pritsak O. When and Where was Olga Baptized? // Harvard Ukrainian Studies.— Cambridge (Mass.), 1985.— Vol. IX.— P. 5—24.

¹ Див.: Arrignon J.-P. Les relations internationales de la Russie Kéviennne au milieu du X^e siècle et le baptême de la princesse Olga // Occident et Orient au X^e siècle. Actes du IX^e Congrès de la Société des Historiens Médiévistes des l'Enseignement Supérieur Public, Dijon, 2—4 juin 1978 / Publ. de l'Université de Dijon.— Paris, 1979.— Т. 57.— P. 167—184; рос. версія: А р и н ь й о н Ж.-П. Международные отношения Киевской Руси X в. и крещение княгини Ольги // Византийский временник.— М., 1980.— № 41.— С. 113—124; див. також: Arrignon J.-P. Les relations diplomatiques entre Byzance et la Russie de 860 a 1043 // Revue des études slaves.— Paris, 1983.— Т. 55, N 1.— P. 129—137. На думку цього автора, Ольга відвідала Константинополь 957 р. у комерційних справах і була удостоєна двох прийомів у імператора. Однак, А р и н ь й о н обстоє думку, що вона була охрещена в Києві наприкінці 959 р.

Obolensky D. Russia and Byzantium in the Mid-Tenth Century: The Problem of the Baptism of Princess Olga // Greek Orthodox Theological Review.—1983.— Т. 28, N 2.— P. 157—171. На думку Д. Оболенського, обидва прийоми Ольги в Константинополі відбулися у 957 р., коли вона була ще поганської віри. Політична та комерційна місія Ольги, вважає він, зазнала поразки, а отже, питання про час та місце охрещення Ольги залишається відкритим (с. 171).

Л и т а в р и н Г. Г. Путешествие русской княгини Ольги в Константинополь: Проблемы источников // Византийский временник.— М., 1981.— Т. 42.— С. 25—48; див. також статтю цього ж автора: О датировке посольства княгини Ольги в Константинополь // История СССР.— 1981.— № 5.— С. 173—183. Г. Литаврін відносить обидві аудієнції Ольги до 946 р. (див. послання 23), тому не зміг остаточно встановити рік і місце охрещення Ольги. Див. також розділ «Дипломатія княгини Ольги» у кн.: Са х а р о в А. Н. Дипломатия древней Руси. IX — первая половина X в.— М., 1980.— С. 259—298.

У США над біографією княгині Ольги працює професор Еллен Гурвіц (Лафайет-коледж). У виступі на семінарі з українських студій у Гарвардському університеті 10 травня 1984 р. вона спробувала подати Константинополь і 959 р., як місце і дату охрещення Ольги.

До нас дійшло три групи джерел. Перша група — два візантійські джерела: одне — з часу події, друге — більш пізнє, але загалом, як уважають, достовірне. Друга група — Лотарінзька хроніка з того часу. Третя — два пізніших руських джерела.

Детальнішим є звіт у другій книзі з серії «De ceremoniis aulae Byzantinae». Згадана книга була написана під протегуванням візантійського імператора Константина VII Порфирородного (944—959) й описує церемонії під час двох візитів руської княгині Ольги (Гельги // Гелени) до Константинополя. Перша зустріч відбулася в середу, 9 вересня, її описано з усіма деталями. Другу, що відбулася у неділю, 18 жовтня, згадується коротко².

Хоча відповідні тексти із «De ceremoniis...» точно визначають місяць і навіть день тижня події, у них не вказано року чи років візитів Ольги.

Під час царювання Константина VII, тобто між 16 грудня 944 р. і 9 листопада 959 р., 9 вересня припадало на середу і 18 жовтня — на неділю лише двічі: у 946 і 957 рр.³

Іоанн Скилиця (Ioannes Skylitzes), високопоставлений військовий, свою історію візантійських імператорів (811—1057) написав, найімовірніше, в останній чверті II ст. Сучасники відзначали його як уважного дослідника, котрий заслуговує на довір'я у своїх зверненнях до давніших джерел. Скилиця пише:

§ 6. Καὶ ἡ τοῦ ποτε κατὰ
Ῥωμαίων ἐκκλησία
ἀρχόντος τῶν Ῥῶς
γαμετή, Ἐλγα τοῦνομα,
τοῦ ἀνδρὸς ἀπὸ τῆς
ἀποθανόντος παρεγένετο
ἐν Κωνσταντινουπόλει. Καὶ
βαπτισθεῖσα καὶ προαίρεσιν
εὐκρινοῦς ἐπίδεικνυμένη
πίστεως, ἀξίως τιμηθεῖσα
τῆς προαίρεσεως ἐπ'
οἴκου ἀνέδραμε.⁴

§ 6. Жінка правителя Русі [Ігоря], який у минулому плавав проти Ромеїв [Візантії], Гельга на ім'я, після смерті свого чоловіка приїхала до Константинополя. Охрестившись і продемонструвавши прихильність до правдивої віри, вона була вшанована у спосіб, гідний цієї відданості, і повернулася додому.

I. Скилиця збирав дані часто з різних джерел і скорочено переказував їх. Наведений витяг з його звіту, складений з двох окремих речень, може містити комбіновані відомості з двох різних записів, кожен із яких стосується одного візиту Ольги (Гельги) до Константинополя.

Викладаючи життєписи деяких імператорів — у даному разі Константина VII — Скилиця подав свій матеріал за темами, присвячуючи кожній два або більше розділів. Тему він розвиває, якщо є така можливість, у хронологічній послідовності. Візит Гельги (§ 6) згадано відразу ж після візитів двох угорських вождів: Βουλοσουδῆς / Βουλτζους (Булчу, приблизно 948 р.) і Γυλας (Джула, приблизно 952 р., § 5). Закінчення тих двох параграфів стосується гостей-варварів, які згодом прийняли християнство.

² De ceremoniis aulae Byzantinae / Ed. J. J. Reiske.— Bonn, 1829.— Т. I.— Р. 594—598.

³ Див.: Литаврин Г. Г. О датировке посольства...— С. 174.

⁴ Skylitzae Ioannis. Synopsis historiarum / Ed. J. Thurn.— Berlin, 1973.— Р. 240.

Можна вважати, що перше речення у Скилиці (§ 6) відповідає візиту поганинки Ольги (Гельги) відразу ж по смерті її чоловіка Ігоря (близько 945 р.), коли його похід 941 р. ще пам'ятали в Константинополі (ці спомини навряд чи були б такими яскравими через шістнадцять років, у 957 р.). Друге речення могло бути взяте із звіту про хрещення Ольги.

Лотаринзьку хроніку складає наступник абата Регіона Прюмського Адальберт Трієрський. Адальберт особисто брав участь у руській місії 961—962 рр. перед тим, як стати архієпископом Магдебурзьким. У хроніці наведено цілий цикл інформацій про цю місію під роками 959—962⁵.

Відомості 959 р. для нас тут найважливіші. У запису є таке повідомлення:

959... Legati Helenae reginae Rugorum⁶, quae sub Romano imperatore Constantinopolitano Constantinopoli baptisata est, fecte, ut post claruit, ad regem venientes episcopum et presbiteros eidem genti ordinari petebant⁷.

959... Посли Гелени [Олени], королеви Ругів, яка була охрещена в Константинополі за Романоса, імператора Константинопольського, прийшли до корорля [Оттона I] з проханням, фальшивим, як це виявилось пізніше, висвятити єпископа і священників для їхнього народу.

Наприкінці того ж року Оттон I позитивно відповів на прохання Ольги, вирішивши, що як перший місіонерський єпископ Русі буде висвячений Лібутій. Це сталося 960 р. (стаття з цього року). Лібутій, однак, з невідомих причин затримався і 15 лютого 961 р. раптово помер. Адальберта з Трієра було вибрано на другого місіонерського єпископа Русі (стаття 961 р.). Адальберт поїхав на Русь, але після короткого перебування там мусів вернутися додому з нічим (стаття 962 р.).

Остання стаття у хроніці Адальберта — з 967 р. У 966 р., після своєї руської виправи, Адальберт став настоятелем Вейсенбурзького монастиря в Ельзас-Лотарингії. Потім, ставши архієпископом Магдебурзьким (Оттон I визначив Магдебург центром німецької місіонерської діяльності щодо слов'ян-поган⁸), Адальберт покинув Ельзас-Лотарингію і рушив на схід імперії. Його стаття за 959 р. була написана не тоді ж, а згодом, після невдачі руської місії: це видно зі слів «fecte, ut post claruit» («фальшиво, як це виявилось пізніше»). Оповідання про руську місію могло бути зрєдаговане не раніше як у другій половині 962 р. (рік повернення Адальберта з Русі). Цікаво, що,

⁵ Adalberts Fortsetzung der Chronik Reginos // Quellen zur Geschichte der sächsischen Kaiserzeit / Ed. Albert Bauer, Reinhold Rau.— Darmstadt, 1971.— S. 214—219.

⁶ Стосовно назви Русь-Руг див.: Pritsak O. The Origin of the Name Rus (Rus') Passé Turco-Tatar // Présent Soviétique: Etudes offertes à Alexandre Bennigsen / Publ. per L e m e r c i e r-Quelquezay et al.— Paris, 1986.— P. 45—65. Див. також: Прицак О. Происхождение названия Рус / Rus' // Вопросы языкознания.— М., 1991.— № 6.— С. 115—131.

⁷ Adalbert. Continuatio Regionis // Quellen der Geschichte...— S. 214.

⁸ Про Оттона I і його місіонерську діяльність див.: D ü m m l e r E. Kaiser Otto der Grosse.— Leipzig, 1876 (2-е вид.— 1962); K e h r P. Das Erzbistum Magdeburg und die erste Organisation der christlichen Kirche in Polen.— Berlin, 1920; H o l t z m a n n R. Otto der Grosse.— Berlin, 1936; B r a c k m a n n A. Magdeburg als Hauptstadt des deutschen Ostens im frühen Mittelalter.— Leipzig, 1937; G a l l a g e r J o h n J. Church and State in Germany under Otto the Great, 936.— 973.— Washington (D. C.), 1938; S c h l e s i n g e r W. Kirchengeschichte Sachsens im Mittelalter.— Cologne; Graz, 1962; S a n t i f a l l e r L. Zur Geschichte des Ottonisch-Salischen Kirchensystems.— Vienna, 1964.

відрекомендовуючи Адальберта, Роман II, котрий помер 15 березня 963 р.⁹, виступав ще як візантійський імператор¹⁰.

Оскільки Адальберт відвідав Русь у 961—962 рр. і напевне зустрічав Ольгу (Гельгу), то треба брати як факт обидві частини його інформації: першу — про те, що руська княгиня була охрещена в Константинополі, і другу — про те, що Ольжине християнське ім'я було Олена/Гелена, яке також було ім'ям правлячої тоді імператриці, дружини Константина VII. Але Адальбертова згадка про візантійського імператора, який був свідком при хрещенні Ольги, потребує пояснення. Якщо б Ольга прийняла християнство, коли Роман II правив самостійно, її християнське ім'я було б не Гелена/Олена, а Теофана, бо таким було ім'я дружини Романа II. Хронологія також відкидає таку можливість. Роман II, наслідник свого батька, котрий помер 9 листопада 959 р., став імператором 10 листопада 959 р. Тому Ольга (Гельга/Гелена) не могла приїхати до Константинополя, охреститися, повернутися додому і відрядити послів до Оттона, котрі, як відомо, прибули до нього ще того ж, 959 р.

Проте можна запропонувати таке тлумачення виразу Адальберта. Роман II, як співрегент свого батька, був коронований уже 6 квітня 945 р. і мав титул «basileus» протягом усього часу володарювання батька. Можливо, що Константин VII, зайнятий літературною працею, делегував Романа II, свого сина і співрегента, представляти його на церемонії хрещення Ольги патріархом. У такому разі інформація Адальберта була б не тільки правильною, а й основою на обізнаності поінформованої людини, близького соратника Оттона I, до речі, друга Константина VII (див. далі с. 143—144).

В основному руському літопису, «Повісті минулих літ», 6463 р. = староруський 954—955 р. подано як дату візиту Ольги до Константинополя¹¹, але ця інформація не є оригінальною: її взято з «Пам'яті і похвали князю руському Володимирові», написаної Яковом Мнихом з Альти.

Близько 1070 р. Яків закінчив хронологію святих правителів Русі¹². Він встановив першу точну дату в історії руської династії: 11 липня 6477 р. = 969 р. — дату смерті Ольги. Яків також підтверджує інформацію Адальберта (джерела, очевидно, невідомого йому) про те, що руська королева прийняла християнство в Константинополі, та про те, що її християнське ім'я було Олена / Гелена. Що стосується дати хрещення, то тут він, використовую-

⁹ Щодо хронології тут і у двох абзацах далі див.: Grumel V. *Traité d'études byzantines* // *La Chronologie*. — Paris, 1958. — Vol. 1. — P. 358.

¹⁰ Отже, не дивно, що декілька пізніх староруських текстів — перший, відомий мені, «Руський хронограф», редактований у 1512 р., і Хронограф 1617 р. (друга російська редакція) — називають господаря Ольги, візантійського імператора — «Романус»: «При сем царь Роман в лето 6463 крестися Ольга». Див.: Попов А. Обзор хронографов русской редакции. — М., 1866. — Т. I. — С. 176; М., 1869. — Т. 2. — С. 259, 271. Для цікавості можна додати, що ім'я «Романус» згадувалось у Спасо-Ярославському хронографі (втрачений під час пожежі в 1812 р.) — частині збірника, в якому також було вміщено відоме «Слово о полку Ігоревім». Див.: Моисеева Г. Н. Спасо-Ярославский хронограф и «Слово о полку Игореве». — 2-е изд. — Л., 1984. — С. 40—41. Ім'я «Романус» з'являється і в Мазуринському літопису (див. посилання 32).

¹¹ *Повесть временных лет* / Под ред. В. П. Адріанової-Перетц. — М.; Л., 1950. — Т. I. — С. 44—46.

¹² Текст подає Євген Голубинський у своїй «Истории русской церкви» (М., 1901. — Т. I: Период первый, киевский или домонгольский. Первая половина тома. — С. 238—245), сюжети, що стосуються Ольги, — на с. 241—242. Див.: Зимин А. А. Память и похвала Иакова Мниха и житие князя Владимира по древнейшему списку // *Краткие сообщения Института славяноведения*. — М., 1963. — № 37. — С. 66—75 (зокрема, с. 70).

чи «кругле число» 15, стверджує, що Ольга прожила християнкою 15 років. Редактори «Повісті минулих літ» сприйняли цю частину інформації дослівно: віднявши 15 від 6477, вони стали вважати 6463 р. = 955 р. датою хрещення Ольги в Константинополі. Отже, 6463 р. = 955 р. як рік подорожі Ольги до Константинополя і прийняття християнства був вирахований штучно, а тому не має для нас вартості доведеного факту.

Окрім двох дат, узятих у Якова, — точної (969) і орієнтовної (955), редактори «Повісті минулих літ» знали про правління Ольги дуже мало. Здебільшого згадують штучно вираховану тріаду років після Ігорового союзу (і його гаданої смерті) — це 945—947 рр. (6453—6455), відзначені реформами Ольги, натомість дальші 16 років її правління (948—964) є «пустими», крім, власне, 955 р.¹³

Як було, у традиції руського літописання, два Олеги — Олег, історична постать, і Віщий Олег, епічний герой¹⁴, так було також дві Ольги: Ольга (Гелена / Олена), історична правителька Русі, і Ольга / Вольга Мудра, спритний і мстивий епічний персонаж. Отож ми повинні розрізнати дії двох персонажів, тобто відділити історично точні усні перекази від епічних оповідань та легенд.

Дії правительки Ольги

1. Після Ігорової насильницької смерті княгиня реорганізувала державну адміністративну систему і систему оподаткування (6454—6455).
2. Ольга подорожує до Константинополя, щоб бути охрещеною патріархом (6453).
3. Ольга дістає християнське ім'я Гелена / Олена (6463).
4. У розмові з патріархом Ольга висловлює страх перед майбутньою негативною реакцією на її хрещення свого поганського сина і народу («Людьє мои пагани и сынъ мой, дабы мя богъ съблЮль от всякого зла») (6463)¹⁵

Дії Ольги / Вольги Мудрої

1. Оповіді про три (або чотири — залежно від версії) випадки помсти Ольги за смерть свого чоловіка Ігоря, прикрашені бувальщинами, що базуються на варязьких військових жартах (6453—6454).
2. Оповідь про безіменного візантійського імператора, Ольжиного хрестителя і прихильника, і про те, як Ольга Мудра його перехитрила (6463).
3. Оповідь про безіменного візантійського імператора, що відрядив до Ольги послів з дарами, і про приниження їх на знак помсти за невідповідне до рангу трактування Ольги в Константинополі (6463).

¹³ Повесть временных лет. — С. 40—49.

¹⁴ Pritsak O. The Origin of Rus'. — Cambridge (Mass.), 1981. — Vol. 1. — S. 142—153.

¹⁵ Повесть временных лет. — С. 44.

Ми додаємо третій набір фактів: агіографічні елементи, розроблені в літописній статті під 6465 р.:

1. Християнське ім'я Гелена дане Ользі на честь імені дружини Константина I (померла близько 328 р.), першого християнського римського імператора (6463).

2. Ольга прибула до Константинополя у пошуках богословської мудрості й у цьому перевершила ефіопську королеву Шебу зі Старого Завіту, яка прагнула перевірити мудрість царя Соломона (6463).

3. Ольга була провісником хрещення Русі Володимиром (6495)¹⁶

В оцінці цих даних руської традиції дослідники не приділяли достатньої уваги одній дуже важливій частині інформації, яка міститься у «Повісті минулих літ», а саме: маючи намір охреститися, Ольга вирушила в Константинополь не до імператора, а до патріарха. Дослідників дивувало, чому Константин VII, який трічно описав церемоніальні аспекти обох візитів Ольги/Гельги, не згадав її хрещення та християнське ім'я Гелена / Олена. Відповідь, однак, проста: Ольга прийняла особисте хрещення не від імператора, а від константинопольського патріарха.

II

Як уже згадувалося, Константин VII описує два візити Ольги до Константинополя — в середу, 9 вересня, і в неділю, 18 жовтня. У його опису антуражу обох Ольжиних зустрічей трапляються деякі розбіжності. По-перше, є відмінності у відомостях про Ольжин почет¹⁷:

Антураж	9 вересня	18 жовтня
повноважні представники (ἀποκρισάριοι)	20	22
купці (πραγματευταί)	43	44
фрейліни (ἰδίοι)	6	16

Хоч в обох випадках Ольга була разом з небожем свого чоловіка (мабуть, Ігорем; його ім'я назване в договорі з греками з 944 р. як «[Ігорь] неть Ігорев»)¹⁸, лише в опису першого візиту є згадка про представників Святослава, її молодшого сина і офіційного правителя Русі (οἱ ἄυθρωλοὶ τοῦ Σφευδοσθλάβου).

Очевидно, Ольга не мала офіційної зустрічі з імператором під час другого візиту 18 жовтня, бо її офіційний перекладач (δ' ἐρμηνεύς τῆς ἑρχοῦσις), згаданий у зв'язку з візитом 9 вересня, коли руська княгиня мала нараду з візантійським імператором, 18 жовтня був відсутній.

Розділ XV другої книги «De ceremoniis...», у кінці якого подано відомості про церемонії під час двох зустрічей, влаштовані для «Ольги Русинки» (δοχή τῆς Σγλας τῆς Ῥωσέυης)¹⁹, або написав, або редагував сам Кон-

¹⁶ Аще бы лих закон гречьский, то не бы баба твоя прияла. Ольга, яже бѣ мудрѣиши всѣх человек (Повесть временных лет.— С. 75).

¹⁷ Див.: De ceremoniis...— Vol. 1.— P. 594—598 (прийом 9 вересня); P. 598 (прийом 18 жовтня).

¹⁸ Див.: Повесть временных лет.— С. 34.

¹⁹ Див. зміст: De ceremoniis...— Bonn, 1830.— Vol. 2.— P. 510—511.

стантин VII²⁰. Цей розділ, що складається із вступу і п'яти підрозділів, кожен з яких описує церемонії на честь нехристиянських гостей, проаналізував Г. Литаврін²¹.

Придворний автор склав свій звіт як детальний опис церемоній, а не як огляд державних справ. Основою описів був Великий палац з багатьма чарівними залами, передовсім — Магнаура, де стояв трон Соломона, з рукотворними співочими птахами та рикаючими левами. Дати цього розділу зібрані більш-менш послідовно — по днях.

В опису однієї серії церемоній Константин двічі робить відступи про церемонії з нагоди іншого візиту — послів іспанських Омеядів. Як наслідок його звіт перемішаний з оповіддю про церемонії з нагоди прибуття послів від муслімського володаря Тарсуса з Північної Сирії.

Можна припустити, що короткий опис другого візиту руської княгині 18 жовтня було додано до довшого опису подій її першого візиту 9 вересня лише тому, що важлива частина другого візиту проходила у Хризотриклініумі, як і фінал церемоній під час першого візиту.

Однак події 9 вересня та 18 жовтня не відбувалися того самого року. Оскільки під час панування Константина VII лише два роки — 946-й та 957-й — відповідають дню, тижню і місяцю (неділя 18 жовтня і середа 9 вересня) імператорових описів, то перші відвідини мають припадати на 946 р., а другі — на 957 р.

Провівши точний аналіз дат і подій в «De ceremoniis...» Г. Литаврін довів, що основний візит Ольги до Константинополя у середу 9 вересня треба б датувати 946 р. (під час четвертого індікту)²². Це означає, що другий візит Ольги до Константинополя в неділю 18 жовтня відбувся 957 р.²³

Ще одним підтвердженням 946 р. як року першої подорожі Ольги до Константинополя є твердження І. Скилиці про те, що Гельга/Ольга приїхала до Константинополя по смерті свого чоловіка (тобто *ἀνδρὸς αὐτῆς ἁλοθανόντος*)²⁴ Ігоря, котрого вбито близько 945 р. Власне в той час руській княгині конче треба було поновити, з політичних міркувань, мир з Константинополем. Ігор, перший князь руської династії, що пішов на південь і завоював Київ, мав за мету встановити контроль над недавно прокладеним торговим шляхом «з варяг у греки», тобто в Константинополь. Незадовго до смерті Ігор уклав важливий торговельний договір з візантійським імператором (944). У середні віки всі угоди, проте, були чинними лише до кінця життя тих, хто їх уклав. Тому після Ігорової смерті відновлення цього договору було для Руської держави життєвою konieczністю.

Прохання Ольги до Оттона I прислати на Русь єпископа і духовних осіб датоване літом 959 р. Немає причин ставити під сумнів цю дату. Такий запит

²⁰ Див.: Moravcsik G. *Byzantinoturcica*.— 2nd ed.— Berlin, 1958.— Vol. 1.— S. 380—381.

²¹ Литаврін Г. Г. Путешествие русской княгини...— С. 42—44.

²² Там же.— С. 46—48; его же: О датировке посольства...— С. 179—183.

²³ Г. Литаврін наполягає, проте, на тому, що Ольга подорожувала до Константинополя лише раз і що обидва прийоми (і 9 вересня, і 18 жовтня) відбулись того самого, 946 р. (див. послання І).

²⁴ Див. посилання 4, а також: Zonaras Johannes. *Epitomae historiarum libri XVIII* / Ed. M. Pinder.— Bonn, 1897.— P. 485: καὶ ἡ τοῦ κατὰ Ῥωμαίων ἐκλεβάντος Ῥῶς γαμετῆ Ἐλγα, τοῦ ζυνευέντου αὐτῆς τελευτήσαντος, προσῆλθε τῷ βασιλεὶ καὶ βαπτισθεῖσα τιμθεῖσα τε, ὡς εὐρην ἐλενδοτήσεν. Стосовно вірогідності цієї дати див.: Moravcsik G. *Byzantinoturcica*.— Vol. 1.— P. 344—345.

міг бути зроблений одразу після хрещення. Обидва акти (охрещення і встановлення ієрархії) мали бути частиною одного плану. З цього погляду 18 жовтня 957 р. як дата хрещення Ольги найкраще відповідає перебігові подій.

Із Константинополя до Києва пливли тоді 35—45 днів²⁵. Ольга повернулася додому наприкінці листопада 957 р. У 958 р. вона мала б обговорювати зі своїми дорадниками і впливовими у країні людьми (особливо з дружиною) запровадження на Русі церковної організації. Як наслідок, уже восени того ж року Ольга могла відрядити своїх послів до Франкфурта-на-Майні, куди вони, своєю чергою, приїхали на початку літа 959 р.

III

Усі давні руські літописи та інші тексти, за винятком одного, подають «канонічну» дату хрещення Ольги — 6463 р. (955). Джерелом такого датування, повторюємо, був приблизний розрахунок, який зробив Яків Мних. Згаданим винятком є Новгородський скорочений літопис з другої половини XVI ст., що його цитує Ф. Гіляров: «В лѣто 6466 [957—958 pp.] иде Ольга въ Царьградъ і крестися отъ патриарха и отъ царя, а царь бо хотяше за себе, и наречена бысть во святомъ крещении Елена»²⁶.

Якщо взяти до уваги, що в Новгороді, починаючи з XIII ст., використовувало систему ультраберезневого датування²⁷, то 6466 р. можна пояснити як ультраберезневу версію березневого 6465 р. (956—957). Оскільки в київських літописах ультраберезневе датування не застосовувалося до 1150 р.²⁸, то давніше джерело мало б подавати 6465 р., тобто 957 р.

Жовтень 957 р. — така точна дата хрещення Ольги, до якої я прийшов на основі аналізу даних твору Константина Порфірородного.

Цезар Бароній (пом. 1607 р.) наводить у своїх «Церковних анналах» (див. Додаток) як дату охрещення Ольги 958 р. Ця, сказати б, дивна дата тепер має вірогідне тлумачення: Бароній також використовував джерела з ультраберезневою системою датування, де жовтень 6466 р. насправді відповідає жовтню 958 р. (пор. також Додаток, с. 145).

Непряме підтвердження 957 р. як року другої подорожі Ольги до Константинополя та її охрещення знаходимо в Густинському літопису. На жаль, оригінал тексту літопису до нас не дійшов. Збереглося дві (перероблені?) редакції з XVII ст. Одну з них, зроблену 1670 р., опубліковано; редактором був ієромонах Михайло Лосицький з Густинського монастиря, що біля Прилук Чернігівського полку, — звідси й назва літопису²⁹. Літопис переказує

²⁵ Див.: Воронин В. В. Средства и пути сообщения // Греков Б. Д., Артамонов М. И. История культуры древней Руси.— М.; Л., 1951.— Т. I.— С. 286.

²⁶ Гіляров Ф. Предания русской начальной летописи.— М., 1878.— С. 260. Стосовно Новгородського скороченого літопису (Новгородський п'ятий літопис) див.: Шахматов А. А. Обзорение русских летописных сводов XIV—XVI вв.— М.; Л., 1938.— С. 196.

²⁷ Див.: Березжков Н. Г. Хронология русского летописания.— М., 1963.— С. 27, 37.

²⁸ Там же.— С. 38, 55.

²⁹ Густинская летопись // Полное собрание русских летописей (далі — ПСРЛ).— СПб., 1843.— Т. 2. Про Густинський літопис див.: Марченко М. Густинський літопис // Радянська енциклопедія історії України.— К., 1969.— Т. I.— С. 494—495; Апанович О. Рукописная светская книга XVIII в. на Украине // Исторические сборники.— К., 1983.— С. 66—77.

історію про те, як Ольга перехитрила візантійського імператора, про що розказано в київському Початковому літопису Іпатіївського списку (імператора названо — «Константин сын Леонов»). Він також містить два незвичайні додатки³⁰:

«И крести ю самъ патриарха Поліевктъ».

«Зонарасъ глаголетъ, яко тогда Феофилакть бѣ патриархъ»³¹ [Іоанн, візантійський літописець першої половини XII ст.].

Ми не знаємо, звідки основний автор Густинського літопису добув свою інформацію³², — одним з можливих джерел було зібрання рукописів у Печерському монастирі в Києві. Але якщо автор узявся полемізувати з Зонаром, котрий хронологічно ставить хрещення Ольги перед смертю Феофі-

³⁰ Див. Додаток.

³¹ Зонар, певна річ, мав слушність (див. посилання 24), як і Бароній, бо в 955 р. (дата хрещення Ольги за Густинським літописом, взята з «Повісті минулих літ» патріархом Константинопольським був Феофілакт. Тоді зрозуміло, що Густинський літопис мав два джерела інформації: про рік хрещення Ольги — «Повість минулих літ», про ім'я патріарха, що хрестив Ольгу, — друге, невідоме.

У давньоруських літописах не згадано імені імператора, котрого відвідала Ольга. Літописи іпатіївського типу вірно подають ім'я Константина Порфірородного, лаврентіївський текст «Повісті минулих літ» анахронічно називає Іоанна I Цімісхія (969—976): «Црь імянемъ цемьску». Див.: ПСРЛ. — Л., 1926—1928. — Т. I, кн. 60. У Лаврентіївському літопису в історії про візит Ольги дано логічне пояснення цієї версії. Імператора Константина Порфірородного замінив Іоанн Цімісхій, що народився 924 р. і став імператором у рік смерті Ольги — 969-го. Візантійський правитель, з яким вела справи Ольга, мав би бути, на думку давньоруських учених, рівним їй. Таким був Іоанн Цімісхій, що згодом умиротворив Святослава. Їм видавалося, що слабкий Константин не вартий того, щоб бути партнером Ольги. Щодо імені «Romanus» див. посилання 10.

Мартин Кромер (див. Додаток) повторює дані Лаврентіївського літопису, а автор Густинського літопису, який, очевидно, не мав доступу до Лаврентіївського літопису, вважав за потрібне подати цю інформацію в кінці свого викладу: «Кромерь глаголетъ, яко за царство Іоанна Замоску Олга крестися» (ПСРЛ. — Т. 2. — С. 244).

³² Найраніші польські літописці — Gallus Anonymus (бл. 1112—1116) і Magister Vincentius (Kadłubek, пом. 1223) — не мають даних з історії Русі X ст. Ян Длугош (1415—1480) був першим польським літописцем, який ввів давньокієвську історію в розділ «Polonorum origines Fabulosaе» своїх анналів Польського королівства. Він пише: Olha Constantinopolim, imperante apud Grecos Czernisky («Повість минулих літ» Лаврентіївського списку), a patriarcha Constantinopolitano in fide Christiana edocta, supersticione gentilium relicta baptisma accepit barbaroque nomine mutato, pro Olha Helena appellatur; без подання року: Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae / Ed. I. Dąbrowski. — Warszawa, 1964. — Т. 1—2. — Р. 122.

Як і Я. Длугош, Матвій Стрийковський (1548—після 1582) — польський історик, дуже популярний серед українських учених у XVII ст., подає дані про хрещення Ольги на основі «Повісті минулих літ» Лаврентіївського списку. Він називає імператора «Jan Zemiski» і подає як дату хрещення 6463 р. (955): Kronika Polska, Litewska, Żmódzka i wszystkiej Rusi / Ed. M. Malinowski. — Warszawa, 1864. — Т. 1. — S. 120.

Цікаво, що Захарій Копистенський (пом. 1627) — його вважають автором Густинського літопису декілька авторів, зокрема А. Ершов, — у своїй «Палінодії» (бл. 1620—1622) подає цілком інші дані щодо «четвертого» (Ольжиного) хрещення Русі: «[...] потом около року 935 за царя Константина осмого и за патриархи Феофилакты, какъ грецкия историкъ іоаннъ зонарасъ в третіємъ томѣ пишеть а дрѣтїи засѣ берѣчи то з росскихъ лѣтописцовъ за царя іоанна земиски а за патриархи василія скамандрена, околѣ року 970 повѣдають и пишѣтъ ижъ царица олга [...] приѣхала до константинополя до царя іоанна земиски, которю патриарха з многими боары окрестиль и еленю назвасть». Див.: Kopystensk'kyj Z. Palinodija // Harvard, Library of Early Ukrainian Literature Texts. — Cambridge, (Mass.), 1987. — Vol. 3. — P. 476. (На полях одного з джерел позначено: Зонара аркуш 116). В даному випадку рік 935, який зустрічаємо як у редакції Гільтебранта, опублікованій в «Русской исторической библиотеке» (СПб., 1878. — Т. 4. — Стб. 972), так і в «Romanian MS», що зберігається в бібліотеці Мічиганського університету (с. 405), є, очевидно, клірикальною помилкою, де 5 замінено на 3 в 955 (див. Додаток, с. 145). 970 р. стосується Іоанна Цімісхія, який правив у 969—976 рр.

лакта, то він повинен мати певні підстави для свого твердження, що не збігається із датуванням Початкового літопису.

Редактори першого видання Іпатіївського літопису, які в 1843 р. додали Густинський літопис до т. 2 Повного зібрання руських літописів, вважали за потрібне згадку про Полієвкта в літопису прокоментували таким чином: «У майже всіх руських літописах рік хрещення Ольги подається як 6463/955 р.; в такому разі патріарх Полієвкт, що був освячений 3 квітня 956 р., не міг бути її хрестителем, як це сказано у Г. М. і А. (акроніми відомих манускриптів Густинського літопису. — О. П.)»³³.

Однак, виходячи з аргументів, представлених у даній статті, висновок цілком протилежний — єдиним патріархом, що хрестив Ольгу 18 жовтня 957 р., міг бути Полієвкт, який посідав цей пост з 3 квітня 956 р. по 5 лютого 970 р.³⁴

³³ ПСРЛ.— СПб., 1843.— Т. 2.— С. 244.

Лише у двох відомих мені текстах згадується патріарх Полієвкт у зв'язку з хрещенням Ольги — це київський Синопис (перше розширене вид.: К., 1674) і Мазуринський літописець (остання чверть XVII ст.).

Синопис

6463 р. = 955 р. [...] Великая княгиня Киевская и всяя Россіи Ольга, съ Великимъ имѣніемъ въ строи нарочитомъ кораблями поиде къ Царюграду, и пришедши съ Рускими боляри и дворяны предъ лице Кесаря Греческаго, по Стриковскаго свидѣтельству, Иоанна Земиски или Цимисіа, а по лѣтописанію преподобнаго Нестора Печерскаго [Літопис Іпатіївського списку]. Константина, Леонова сына [...]

Тогда Патріархъ Цареградскій Полієвктъ, а по свидѣтельству лѣтописца Зонары Феофилактъ [...] дано же ей имя Елена. (Синописъ.— СПб., 1774.— С. 33—34; Див. також: Синопис.—К., 1681.— Факсимільне вид.: Hans Rothel.— Köln, 1983.— S. 178 (19-b) — 179 (20-a).

Мазуринський літописець 6463 р. Того же году великая княгиня и всеа Русии Ольга с великим именем в строи нарочитом караблѣ и поиде к Царюграду, и пришед с рускими бояры и дворяны в Царыград. При греческих царех [sic!] при Романе крестися во имя отца и сына и святаго духа от патріарха Полуекта и нареченная бысть Елена.

Летописцы последней четверти XVII в. // ПСРЛ.— М., 1968.— Т. 31.— С. 39.

Початок обох текстів фразами «всяя Россіи / всея Русии» і визначення правлячої еліти як «боляри и дворяны» означає, що вони спираються на «Нестора», який очевидно був «хронографом» XVI ст. (чи навіть другої половини XVII ст.).

Мазуринський літописець (з колекції Ф. Мазурина) — це дуже специфічна «північна» компіляція з останньої чверті XVII ст., де використано давні новгородські джерела. З одного боку, в літопису вміщено, особливо на початку розділів, багато вигаданих історій. З другого боку, він містить дані «що заслуговують на нашу увагу», як зазначив М. Тихомиров стосовно деяких даних з XIII ст. (Краткие заметки о летописных произведениях в рукописных собраниях Москвы.— М., 1967.— С. 52).

Можна припустити, що спільне джерело Синопису і Мазуринського літописця називало більше, ніж одного імператора (Мазуринський літописець — «при греческих царях»). Справді, відомо, що від весни 948 р. до 9 листопада 959 р. в Константинополі було два імператори: Константин VII Порфирородний і його син та співрегент Роман II (див. раніше, а також: Grumel V. Traité d'études byzantines. — P. 358). Якщо це гіпотетичне джерело було основою і Густинського літопису, тоді його компілятор вирішив назвати іншого імператора, тобто Константина. Цим пояснюється факт, що імператор, котрий був сучасником патріарха Полієвкта, згадується і як «Константин» (Густинський літопис і Синопис), і як «Роман» (Мазуринський літописець). Компілятор Густинського літопису, мабуть, з певною метою вибирає ім'я «Константин», оскільки Бароній, котрого він детально цитує, згадує Romana (Reginonis Continuator).

³⁴ Див.: Grumel V. Traité d'études byzantines. — P. 436.

Ми знаємо, що дату хрещення Ольги за «Повістю минулих літ» взято зі згаданого твору Якова Мниха. Яків дослідив залишки київських усних переказів про Ольгу і Володимира близько 1070 р. Проте він не наводить точної дати хрещення Ольги, що було показано раніше.

Є ще одне надійне джерело, яке підтверджує факт охрещення Ольги в Константинополі. Один із перших київських митрополитів, Іларіон Русин, у своїй проповіді «Слово про закон и благодать», виголошеній у соборі св.Софії у Києві приблизно 1040 р., стверджує: «Онъ [Константин I] же съ матерю своею Еленою крестъ отъ Іерусалима принесша, и по всему миру своему разславша, веру утвердиша: ти же съ бабою твоєю Ольгою принесше крестъ отъ Новаго Іерусалима, отъ Константина града, и сего на земли своей поставив утвердиста веру»³⁵.

Паралель у цьому пасажі — Константин та Володимир і Олена та Ольга — з'ясовує, що справжніми діячами були дві жінки — мати Константина Олена і баба Володимира Ольга. Справді, Олену згадується уже в ранній історії Церкви (перша згадка — в Амбросієвій похвалі Теодозію Великому у 395 р.)³⁶. Оскільки Олена (а не Константин) побувала в Єрусалимі, то також і Ольга (а не Володимир) здійснила подорож до Константинополя, щоб принести християнську віру на Русь.

IV

Посольство Ольги до Оттона I в 959 р., невдовзі після її відвідин Константинополя, було аналогічне посольству болгарського царя Бориса 100 роками раніше. Перед своїм остаточним домовленням із Константинополем Борис також досліджував можливість Риму. Хоча подібності між ними, на перший погляд, вражаючі, аналіз і порівняння міжнародної ситуації у християнській Церкві у 860-х рр. і 950—960 рр. вказує теж на існування відмінностей. Болгари Аспаруха, що увійшли в Моезію, римську провінцію, стали за умовами союзу 681 р. федаратами імперії. Папи Агапіт II (946—955) і Іван XII (955—964) не дорівнювали Миколаєві I (858—867) або Іванові VIII (872—882), а благочестивий патріарх Поліевкт не мав нічого спільного із строгим теоретиком Фотієм, патріархом у 858—867 і 877—886 рр. Крім того, Ольга звернулася не до папи римського, а до саксонського короля Оттона I. Тут треба ще додати, що близько середини X ст. Візантія більше не цікавилася активним навертанням до християнства варварів, особливо, коли йшлося про країни поза кордонами Римської імперії. Тоді ж (959) не було розколу між Римом і Константинополем після офіційного возз'єднання 920 р.³⁷.

Константин VII був неабияким прихильником Оттона I, якого у своїх «De administrando imperio»³⁸ називав «Великим». Він висватав свого сина

³⁵ Des Metropolitien Iarion Lobrede auf Vladimir den Heiligen und Glaubensbekenntnis / Ed. L. Müller. — Wiesbaden, 1962. — S. 113—119.

³⁶ Див.: Thurston H., Attwater D. Butler's Lives of the Sainte, — London, 1956. — Vol. 3. — P. 346—348.

³⁷ Щодо Церковного Миру, проголошеного, в червні 920 р., див.: Grégoire H. The Byzantine Empire. Pt. 1 // The Cambridge Medieval History / Ed. J. M. Hussey. — Cambridge (Mass.), 1966. — Vol. 4. — P. 137—138.

³⁸ De administrando imperio / Ed. G. Moravcsik. Transl. R. H. Jenkins. — Budapest, 1949. — P. 142.

(і співрегента) Романа II за Бертю (Євдокію, франкську принцесу з родини, спорідненої з Оттоном I)³⁹.

Константин був у захваті від своєї невістки і дуже сумував через її передчасну смерть у 949 р. Також Люїтпранд з Кремони, західний посол, що вів дипломатичні місії у Константинополі в 949 і 968 рр., відгукувався дуже добре про Константина VII⁴⁰.

Оттон I протягом багатьох років свого володарювання, а особливо в 950-х і 960-х рр., після його вирішальної перемоги над угорцями, займався інтенсивною місіонерською діяльністю і зробив певний внесок в організацію церковного життя у Східній Європі, особливо в датчан (варягів) і слов'ян. Без сумніву, Оттон був тим авторитетом, якого потребувала Ольга. Можна припустити, що імператор Константин VII (або Роман II, оскільки його згадується у хроніці Адальберта) порадив Ользі — після того, як патріарх Поліевкт охрестив її, — попросити місіонерів у його друга Оттона I, на той час єдиного активного речника місіонерської діяльності у Східній Європі.

Руську княгиню Ольгу хрестив у жовтні 957 р. в Константинополі патріарх Поліевкт. Це було персональне приватне хрещення. Пізніше, коли Ольга захотіла охрестити свою державу, вона звернулася до професійних місіонерів Оттона I, прислухаючись до поради візантійського імператора Константина VII.

ДОДАТОК

Джерела звіту про хрещення Ольги в Густинському літопису

Густинський літопис згадує хрещення Ольги двічі: вперше — хронологічно в основному тексті (А); вдруге (Б) — у трактаті про п'ять руських хрещень, останнє, п'яте, — хрещення Володимира в 988 р., а Ольги — четверте. Цей сюжет внесений між роками 986 і 987:

А

Въ лѣто 6463 (955). Пойде Олга во Греки къ Цариграду, идѣже со честію пріята бысть и любезнѣ отъ царя Константина, сына Леонова [...]. И крести ю самъ патріарха Поліевктѣ, и нарече ей имя Елена [...].

Б

Четвертое же крестися Русь отъ Грековъ за Олги княгинѣ [...]. Сія Олга ходи въ Цариградѣ навъкати вѣры ко патріарху Поліевкту, по смерти Феофилакта патріархи, при цари Греческомъ Константинѣ седмомъ, въ лѣто 955, яко нашъ Рускій лѣтописца глаголетъ, а Ведлугъ Бароніуша лѣто 958; идѣже патріархъ научи ю вѣры и крести ю, и нарече имя ей Елена [...].

³⁹ Берта, дочка Гуго з Арля, короля Італії (926—947); була по чоловікові родичкою Аделкейди Бургундської (931—999), доньки короля Рудольфа II Бургундського (912—937); у 951 р., після другого шлюбу, Аделкейда стала дружиною Оттона I. Див.: Wickham Ch. Early Medieval Italy: Central Power and Local Society, 400—1000.—Totowa (N. J.), 1981.—Р. 226 і 177—183.

⁴⁰ Luitprands von Cremona Werke // Quellen zur Geschichte...—S. 252, 254, 330.

Зонарь глаголетъ, яко тогда Феофилактъ бѣ патриархъ [...]. Кромерь глаголетъ, яко за царство Иоанна Замоску Олга крестися¹.

Зонарь глаголетъ, яко тогда Феофилактъ бѣ патриарха².

У Густинському літопису в тексті або на полях указано шість джерел. Два з них — Лаврентіївський список і Зонар — уже були розглянуті. Інші джерела: *Varonio*, 958 = *Annales Ecclesiastici* (1588—1607), писані кардиналом Цезарем Баронієм. Під 958 р. у праці сюжет про хрещення Ольги вміщено так, як його вірно цитується у Густинському літопису. Бароній черпав інформацію з двох джерел — візантійського та німецького. Ось відповідні пасажі:

958 р. (візантійське): «*Et ea, quae fuerat uxor ducis Rhos, qui [Irop] contra Romanos classem adduxerat, Elga nomine, mortuo irso viro, Constantinopolim se contulit, et baptisata cum sinceræ Fidei cultum se suscipere instituisse ostendisset, et pro, sui propositi dignitate ornata domum rediit*»;

(німецьке): «*Die ista est mentio apud Reginonem anno sequenti, quem nominat Helenam his verbis: legati Reginae Rugorum, sive Russorum [sic!], quae sub Romano Imperat. Constantinopoli baptisata est, fecte (up postea claruit) ab Regem Ottonem venientestes Episcopos, et presbyteros eidem genti petebant (vol. 16.—Luca, 1744.—P. 101).*

Бароній порушує тему посольства Ольги до Оттона I 959 р. Тут він базує свою інформацію на хроніці самого Адальберта від 959—962 рр.: номінація і смерть Лібутія, невдала місія Адальберта на Русь (там же.—С. 104).

Ім'я Адальберта як «*Rugorum ordinatus Episcopus*» знову з'являється у праці Баронія у зв'язку з його підвищенням на архиєпископа Магдебурга у 971 р. (с. 210).

Март. Бел., кн. I. 54 = Marcin (Joachim) Bielski (бл. 1495—1575). *Kronika Polska. Nowo przez syna iego wydana.*—Crakow, 1597. На с. 54 читаємо: «*Ta Olha ieżdżiła do Konstantynopola wiary chrześcianskiej wyknać u tam sie okrzyła a imie iey dano Helena. Gdy iechała z Carzygroda blogosławil iey Patryarcha [...]*».

Тут не згадано жодної дати чи імені патриарха або імператора. Однак у ранішній праці М. Бельського «*Kronika tho iesth Historya Świata*» (Crakow, 1564) у кн. 9 «*O Księstwie Moskiewskim*» знаходимо такий сюжет: «*Olha [...] okrzyła sie Greckim obyczaiem iehawszy do Grecyey tha najpierwsza krześcijańska pania była v Ruśi: było temu lat od stworzenia świata 6463, za Cezarza Jana Konstantynopolskiego*» (дата та ім'я імператора за Лаврентійським списком, ПСРЛ, т. 1).

Кромер, кн. 3, [с] 43 і 46, «*v льто 950*» = Marcin Kromer (пом. 1589). *De origine et rebus gestis Polonorum, libri XXX.*—Basilea, 1584.—Кн. 3.—S. 45—46.

Число «3» (в р. 43) було помилковим замість «5». Відповідний текст свідчить: «*Aliquanto post Russi, imperantibus apud Graecos Basilio et Constantino fratribus, Ionnis Zemiscæ filiis [sic!] post nongentesimum octogesimum [sic!] annum a Christo nato, hoc est, 6497 ab orbe condito, ut ipsorum annales habent publice ab eandem religionem accesserunt cum Volodimirus dux eorum*

¹ ПСРЛ.—СПб., 1843.—Т. 2.—С. 244. Помітки на полях.

² Там же.—С. 253. Помітки на полях.

[...] Tametsi Olga siue Helena Volodimiri huius aua aliquanto ante, post Igori mariti sui mortem profecta Constantinopolim Zemisce imperante Christiana facta erat. Lambertus Saffnaburgensis [Лампепт з Hersfeld, пом. бл. 1080] qui ante quingentos fere annos Chronicon rerum Germanicarum annotavit, scribit, anno Christi nati 960. Rusciae gentis legationem ad regem Ottonem primun venisse [...] (Adalbert). Помітки на полях: «Russi. Ioannes Zemisce imp. Constantinop. 980 ann. (помилка; фактично 988—989) 6497 mundi annus secundum Russos. Russi Graecorum sectam amplectuntur. Olga. (Lamb. Saffnaburgensis, error. 960).

Рік «950» в Густинському літопису є помилковим щодо року «960» у М. Кромера.

Гвагніні про Москву [с] 22, в «лѣто 942» = Alexander Guagnini (польськ. Gwagnin, 1534—1614). «Sarmatiae Europaeae descripto, ч. 5. Moscoviae descripto». Тут я цитую перше видання (Crakow, 1578), яке не використовував автор Густинського літопису: «Rutheni omnes postquam semel fidem Christianam Graecorum ritu Anno restitutae per Christum salutis 942 susceperunt, sub Olha Ducisa and Wolodimiro filio eius (sic!)...» (с. 17).

942 р. у Гвагніні як рік хрещення Ольги виник через помилку в перекрученні дат з ери від створення світу (в якій рік починається у березні) і з християнської ери (в якій рік починається у січні). Така помилка (12—13 років) часто трапляється у працях середньовічних західних хроністів, які писали про Східну Європу. Наприклад, Ян Длугош у своїй історії Польщі подає 1212 р. як рік битви на Калці на основі руського джерела, цитуючи дату 6733 р. (= 1224/1225 р.). Подібно, 942 р. у Гвагніні виник через помилкове перекручення року 6463.

Жодне з джерел, які наводить Густинський літопис, у тому числі «Повість минулих літ» і Зонар, не подає інформації, що саме патріарх Полієвкт хрестив Ольгу.

Див. також помилкове датування у праці М. Кромера (цит. раніше), де 6497 р. невірно подається як 980 замість 988—989. Тут, як і в «Annales» Я. Длугоша, помилка у вісім років.

Крім того, точною датою хрещення Володимира був 6496/988 р., див. «Повість минулих літ»; дата 6497 р. виникла завдяки (новгородському?) ультраберезневному передатуванню.

*З англійської мови переклали Галина Киван і Уляна Гавришків.
Переклад авторизований*

Omeljan PRITSAK

WHEN AND WHERE WAS OL'GA BAPTIZED?

This question has long been a matter of scientific discussion but so far has not been resolved. Based on the detailed comparative analysis of three sources: Byzantine, Rus' and Lotharingian chronicles,— the author has come to the conclusion that Princess Ol'ga was baptized in October of the year 957 A. D. in Constantinople. The baptizing was privately performed by Patriarch Polyeuctus Later when Ol'ga was intent on baptizing all of her nation's people, she followed the advice given to her by the Byzantine emperor Constantine VII, and the missionaries of Otton I. The year of Ol'ga's baptizing — 957 A. D. is indirectly indicated in Hustyn chronicle.